

बालमैत्री विद्यालय र सिकाइ

खण्ड-क अध्ययन सामग्री

१. बालबालिकाको विकासात्मक अवस्था

प्रारम्भिक बाल्यावस्थालाई विश्वव्यापी रूपमा गर्भावस्थादेखि आठ वर्षसम्मको अवधि मानिएको छ । यसलाई नेपाल सरकारले आत्मसाथ गर्दै “प्रारम्भिक बालविकास रणनीति २०७७-२०८८” मार्फत कार्यान्वयनको नीतिगत तथा प्रक्रियागत खाका जारी गरेको छ । यो अवस्थाका बालबालिका बालविकास केन्द्र वा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाबाट विद्यालय प्रवेश गर्ने, सीमित सामाजिक दायराबाट वृहत् क्षेत्रमा समावेश हुने उमेर हो । यो उमेरमा बालबालिकाको विकास पहिलेभन्दा धेरै फरक प्रकारको हुन्छ र उनीहरूको आवश्यकताहरू पनि फरक हुँदै जान्छ । त्यसैले पनि उनीहरू आफूले आफूलाई कुनैबेला ठुलो भएको महसुस गर्ने, कुनै बेला सानो छु जस्तो महसुस गर्ने जस्ता दोधारको अवस्थामा हुन्छन् । यी विविध कारणहरूले पनि यो अवस्थालाई सङ्क्रमणकालीन अवस्था पनि मानिएको छ । बालविकास केन्द्रबाट विद्यालयमा प्रवेश गर्दा बालबालिकाले नयाँ शिक्षक, नयाँ साथी, नयाँ नियम र नयाँ अपेक्षासँग समायोजन गर्नुपर्छ । यस क्रममा केही बालबालिकामा डर, चिन्ता वा उत्साह देखिन सक्छ । अभिभावक र शिक्षकको सहयोगले यो सङ्क्रमण सहज बनाउन सकिन्छ । त्यसैले अभिभावकहरूले बालबालिकाको यस्तो विकासात्मक अवस्था बुझेर सोअनुरूपका आवश्यकताहरूको सम्बोधन गर्नुपर्दछ ।

६ देखि ८ वर्षको बालबालिकाको विकासात्मक अवस्था

शारीरिक क्षमता	यो उमेरमा बालबालिकाको शारीरिक वृद्धि अलि विस्तारै भएता पनि स्थूल तथा सूक्ष्म अङ्गको विकास भने तीव्र र पहिलेभन्दा सन्तुलित हुन्छ। उनीहरू खेलको नियम बनाउने, पालन गर्ने चुनौतीपूर्ण खेलहरू जस्तै ; उफ्रिने, दौडिने, नाच्ने जस्ता खेलहरू निर्भय रूपमा खेल्छन्।
बौद्धिक क्षमता	यो अवस्थामा बालबालिकाको विश्लेषणात्मक विचारहरू व्यक्त गर्ने, समस्या तथा घटनाहरूको तथ्य खोजीका लागि विभिन्न रणनीतिहरू अपनाउने, कल्पनाहरूलाई वास्तविक बनाउन प्रयत्न गर्ने गर्छन्। उनीहरूको स्मरण शक्ति पनि पहिलेभन्दा बलियो हुन्छ। प्रारम्भिक बालविकासको प्रशस्त (खेल, अवलोकन, अनुसन्धान) अवसर पाएका बालबालिका, विद्यालयमा सजिलै समायोजन भएर पढाइ लेखाइलाई सजिलै अगाडि बढाउँछन्। बोलेका र पढाइ लेखाइमा प्रयोग गर्ने शब्दहरूको अर्थ बुझ्ने, एकपटकमा दुईभन्दा बढी निर्देशनहरू सुन्ने, बुझ्ने र पालना गर्नसक्छन्। यतिमात्र नभएर यो उमेरमा उनीहरूको बहुमुखी प्रतिभाहरू पनि देखापर्छ, जस्तै: गीत, सङ्गीत, नाच, खेलकुद, वादविवाद, अवलोकन यात्रा आदि। यस्ता प्रतिभा वा क्षमताहरू विकास हुन उपयुक्त वातावरण र सहजीकरणको आवश्यकता पर्छ। साथीहरूको समूहमा अन्तरक्रिया गर्ने, विचारहरू राख्ने र आफ्नो विचारहरूलाई स्थान दिन पनि सक्षम हुन्छन्। अन्ततः यस्ता क्षमता प्रस्फुरण र विकासले उनीहरूको शैक्षिक प्रगति पनि तीव्र हुन्छ।
सामाजिक संवेगात्मक क्षमता	बालबालिकाको सामाजिकीकरणको क्षेत्र बालविकास केन्द्रबाट विद्यालय र समुदायतिर हुँदै पहिलेभन्दा बृहत् हुँदै जान्छ। उनीहरूले आफूलाई साथीहरूको समूहमा मिल्ने र मिलाउने सिप विकास गर्छन्। समूहमा योजना बनाउने, योजना पूरा गर्ने, समाधानका रणनीति तयार गर्ने गर्दछन्। आफूलाई धेरैले चिनेको रुचाउँछन्। सामाजिक संरचना बुझेर समाजमा आफ्नो स्थान थाहा पाउँछन् र सोअनुसारको सामाजिक मूल्य मान्यताको विषयमा खोजी गर्न थाल्छन्। जस्तै: सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाका कारण बालबालिकाले आफूलाई अरूसँग तुलना गर्न थाल्न सक्छन्, जसले उनीहरूको आत्मसम्मान र व्यवहारमा प्रभाव पार्न सक्छ। यस्तै शिक्षित परिवारको भएमा गौरव गर्ने र आफूले अझै थप योगदान गर्ने आँट विकास गर्छन्। आधारभूत (रमाइलो नरमाइलो, दुःखी खुसी) संवेगहरूबाट अब स्वःचेतनामुखी संवेगहरू (लाज, गौरव, पछुतो रहर, सम्मानित वा अपहेलित) महसुस वा भावनाहरूको विकास हुन थाल्छ।

२. बालमैत्री विद्यालय

बालबालिकालाई विद्यालय पुऱ्याउने मात्र नभई, विद्यालयहरूलाई बालबालिकको इच्छा र क्षमताअनुसार उपयुक्त शिक्षाको व्यवस्थापन गर्न सकेमात्र बालबालिकालाई टिकाउन र सिकाउन सकिन्छ। बालबालिकाका लागि उनीहरूको आफ्नो गति, इच्छा र क्षमताअनुसार रमाइलो लाग्ने वातावरण भएको विद्यालय नै बालमैत्री विद्यालय हो। यस्ता विद्यालयमा बालबालिका अनुकूल सिकाइ वातावरण तयार गरिन्छ र बालबालिकाको अन्तरनिहित क्षमता विकास गरिन्छ। विशेष

गरी प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाबाट खेल्दै सिक्दै विद्यालय प्रवेश गरेका बालबालिकाका लागि बालमैत्री विद्यालयले समायोजन हुन सहज पाछै । यस्ता विद्यालयमा :

- बालबालिकाले शारीरिक, मानसिक एवम् संवेगात्मक रूपले सुरक्षित तथा स्वस्थ वातावरण पाउँदछन् ।
- बालबालिकाको रुचि, क्षमता र स्तरको कदर हुन्छ र सोहीअनुसार उनीहरूको सिकाइका लागि आवश्यक वातावरण एवम् पाठ्यक्रमको व्यवस्था हुन्छ ।
- बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धिको मूल्याङ्कन गर्ने पूर्ण जिम्मेवारी शिक्षकको हुन्छ ।
- बालबालिकालाई उनीहरूको जात, लिङ्ग, धर्म, भाषा, आर्थिकस्तर शारीरिक एवम् मानसिक दुर्बलताका आधारमा भेदभाव नगरी विद्यालयमा भर्ना गरिन्छ । यस बाहेक विद्यालयभित्र र बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई भेदभावरहित व्यवहार गरिन्छ ।
- पढाइ-लेखाइका अतिरिक्त बालबालिकाको स्वास्थ्य एवम् सुरक्षामा विशेष ध्यान दिइन्छ ।
- विद्यालयको नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र मूल्याङ्कनमा बालबालिका, अभिभावक र समुदायलाई प्रत्यक्ष सहभागी गराइन्छ ।
- कुनैपनि प्रकारका भौतिक, शारीरिक एवम् मानसिक दण्ड सजाय वर्जित हुन्छ र बालबालिकालाई दुर्व्यवहार र नोक्सानीबाट बचाउने काम निरन्तर रूपमा भइरहेको हुन्छ ।

३. बालबालिकाले हासिल गर्नुपर्ने सक्षमता

प्रारम्भिक बाल्यावस्थाका ६ देखि ८ वर्षका बालबालिका कक्षा १ देखि ३ सम्म अध्ययनरत हुन्छन् । आधारभूत तह (कक्षा १-३)को पाठ्यक्रम, २०७६ अनुसार यस तहको उद्देश्य बालबालिकालाई आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान तथा सिप र जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हो । बालबालिका आफू रहेको प्राकृतिक तथा सामाजिक वातावरणसँग परिचित र सचेत हुने अपेक्षा राखिएको छ । विशेष गरी कक्षा ३ को अन्तसम्ममा बालबालिकामा निम्न सक्षमता खोजिएको छ :

- आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र प्रयोग
- आधारभूत गणितीय अवधारणा र सिपको विकास र प्रयोग
- अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणको विकास

- विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञानको विकास
- शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) को विकास
- कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि र सिर्जनात्मकताको विकास
- आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास

नेपालमा भएका विभिन्न अनुसन्धानले बालबालिकाको सिकाइ स्तर कमजोर भएको देखाउँछ । विशेषतः कक्षा ३ सम्ममा सिकिसक्नुपर्ने नेपाली भाषा तथा गणितमा, धेरै बालबालिकाले सिकन सकिरहेका छैनन् । नेपाली पढ्न नसक्ने र सामान्य गणित पनि गर्न नसक्ने बालबालिकाले अन्य विषयहरूमा मात्र राम्रो गर्न सक्ने सम्भावना न्यून हुन्छ । बालबालिकाले आफूले बुझ्ने भाषामा बलियो साक्षरता विकास गर्दा अन्य विषयको सिकाइ पनि सहज हुन्छ । त्यसैले विद्यालय तथा अभिभावकले बालबालिकाको आधारभूत नेपाली सिकाइलाई सुनिश्चित गर्न घनिभूत रूपमा लाग्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

४. बालबालिकाको सिकाइमा अभिभावकको भूमिका

अभिभावकको सहयोगले नै बालबालिकाको विकास र सिकाइ सुनिश्चित हुन्छ । ६ देखि ८ वर्ष उमेरका बालबालिका साथीहरूको कुरालाई विश्वास गर्ने र अभिभावकहरूको कमीकमजोरी खोज्ने हुनाले, अभिभावकहरूले आफ्नो सकारात्मक व्यवहारहरू बढाउने, उनीहरूको कुरा ध्यान दिएर सुन्ने, प्रस्तुत गरेका तथ्यहरूलाई कदर गर्ने, आदरपूर्ण व्यवहार गर्ने तथा परिवारमा उनीहरूलाई विशेष महत्त्व दिने गर्नुपर्छ । विशेषतः विद्यालयमा समायोजनको लागि अभिभावकले निम्न क्रियाकलापहरू गर्नुपर्दछ :

विद्यालय जाने बेलामा: अभिभावकहरूले बालबालिकालाई विद्यालय जाने बेलामा सकेसम्म बालबालिका आफैँलाई तयार हुन दिने र आवश्यक रूपमा मात्र सहयोग गरिदिनुपर्छ । आवश्यक कुराहरू सम्झाइदिनुपर्छ र मायालु व्यवहार गरेर बिदा गर्नुपर्छ ।

विद्यालयबाट फर्केदा: विद्यालयबाट फर्केर आउँदा मुस्कुराएर स्वागतपूर्ण व्यवहार गर्नुपर्दछ, । उनीहरूको अनुहार भोक र थकाइले

न्याउरो हुनसकछ । कुनैबेला उनीहरू खुसीले उफ्रदै आएका हुन्छन् । यस्ता विभिन्न भावहरूलाई शब्दमा व्यक्त गर्न सिकाउनुपर्छ । बाहिरबाट फर्के लगत्तै हातगोडा धुने बानी गराउनुपर्छ । जुत्ता चप्पल, किताबका भोला, लुगाहरू आदि सही स्थानमा राख्न सहयोग गर्नुपर्छ । विद्यालयमा के विषयवस्तु सिकेको छ, सोही विषयमा घरमा पनि दैनिक गरिने सिकाइलाई जोड्नुपर्छ ।

पोषण तथा स्वास्थ्य : यो उमेरका बालबालिकामा विशेषतः सूक्ष्म पोषक तत्वहरूको कमी हुने सम्भावना हुन्छ । त्यसैले घरमा खाने खानामा आइरन भिटामिन तथा अन्य पोषक तत्वहरू पाउन, बरिपरि पाइने दैनिक अन्न गेडागुडी, फलफूल, अण्डा, तरकारीको फलफूल तरकारी, अन्नहरू फेरिफेरि र आयोडिन युक्त नुन हालेर मिठो बनाएर खानदिनुपर्छ । विद्यालयमा लैजाने खाना वा खाजा र सुरक्षित पिउने पानीको व्यवस्था गर्ने गर्नुपर्छ । यसैगरी विद्यालयमा दिने दिवा खाजामा कस्तो खाना दिएको छ, हेर्ने र पोसिलो खाजाको व्यवस्था गर्न विद्यालयलाई आवश्यक सहयोग तथा सुझाव दिनुपर्छ ।

पहिले लगाउने खोपहरू छुटेमा वा बुस्टर डोजहरू दिनको लागि स्वास्थ्य केन्द्रमा सम्पर्क गर्नुपर्दछ । ६/६ महिनामा दिने जुकाको औषधीको लागि पनि स्वास्थ्य केन्द्रमा सम्पर्क गर्नुपर्छ ।

गृहकार्य गर्ने बेला: प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाको गृहकार्य उमेरअनुकूल, छोटो र अर्थपूर्ण हुनुपर्छ । खेल, पढाइ, विश्राम र पारिवारिक समयको सन्तुलन कायम गर्नुपर्छ । बालबालिकाले गृहकार्य गर्ने समय उनीहरूसँगै बसेर तय गर्नुपर्दछ । उनीहरूले निर्धारण गरेको समयमा सम्झाउने र आमा वा बुबा सँगै बसेर गृहकार्य गर्न उत्प्रेरित गर्नुपर्दछ । विभिन्न अनुसन्धानले देखाएअनुसार, विद्यालयको गृहकार्य गर्ने बेलामा बुबाआमा बसिदिँदा बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि उच्च रहेको छ । उनीहरूले लेखेका, पढेका कार्यहरूलाई सकारात्मक रूपमा लिने प्रशंसा गर्ने, आफूले केही सुधार गर्नुपर्ने देखिए सुधार गर्न लगाउने र उनीहरूको गृहकार्यमा आफूले सघाउन नसकेमा विद्यालयसँग समन्वय गर्नुपर्दछ ।

कथाबाट सिकाइ: बालबालिकाको विषयगत सिकाइ अधिपछि निर्धारित समयमा बालकथाहरू भन्ने वा पढ्ने गर्नुपर्दछ। यसरी भनिने कथा बालबालिकाको मनमा डर वा त्रास हुने किसिमका हुनु हुँदैन। कथाले भाषा विकास मात्र होइन, सहानुभूति, नैतिक मूल्य, कल्पनाशक्ति र समस्या समाधान गर्ने क्षमता विकास गर्न पनि सहयोग गर्छ। कथाबाट गणितीय सिप, पूर्वपढाइ, पूर्वलेखाइ तथा वैज्ञानिक खोज अनुसन्धान गर्ने सिपको विकास हुन्छ। यसले प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा बालबालिकाको विद्यालय सिकाइलाई सहयोग पुग्छ। त्यसैले बालबालिकालाई विभिन्न अवसरमा अन्य उपहारभन्दा चित्रकथाका पुस्तकहरू उपहार दिन उत्साहित गर्नुपर्दछ।

सिकाइ क्षेत्र: साथै बालबालिकालाई घरमा नै सिकाइ क्षेत्रको (सानो खुल्ला दराज वा बक्सा) व्यवस्था गरी सिकाइ सामग्री, किताब वा अन्य सिकाइसँग सम्बन्धित सामग्री राख्न दिनुपर्छ।

सिकाइ क्षेत्र वा स्थान बनाउने तरिका:

१. घरमा पर्याप्त उज्यालो पर्ने र शान्त ठाउँ तय गर्ने।
२. सो ठाउँलाई सफा गरेर सम्बन्धित सिकाइ सामग्री र बालमैत्री बसाइ व्यवस्थापन गर्ने।
३. बालबालिकालाई सिकाइ क्षेत्र सफा राख्न र नियमित सिकाइ क्षेत्रमा बसेर अध्ययन गर्न अभिभावकले प्रेरित गर्ने।

सिकाइ क्षेत्रको फाइदा:

एकाग्रता बढाउँछ। नियमित अध्ययनको बानी बस्छ। बालबालिकालाई आफ्नो स्थान सुनिश्चित हुन्छ।

विद्यालयसँग सहकार्य: बालबालिकाको पढाइको सन्दर्भमा विद्यालयको सम्बन्धित शिक्षकसँग कुराकानी गर्ने, बैठकहरूमा उपस्थित हुने, उनीहरूको गृहकार्यमा समस्या भए, सो बारेमा सहयोग लिने योजना बनाउनुपर्छ। बालबालिकाको पढाइलाई सहयोग हुने खेल, वादविवाद, हाजिरीजवाफ जस्ता अतिरिक्त क्रियाकलापमा सहभागी गराउने गर्नुपर्छ।

साथीहरूसँगको सहकार्य: यो अवस्थामा बालबालिकाले साथी बनाउनु, समूहमा योजना बनाउनु र सामूहिक कार्यहरू पूरा गर्नु अति महत्त्वपूर्ण हुन्छ। अभिभावकले उनीहरूलाई विद्यालय तथा समुदायको बाल क्लवहरूमा समावेश गराउने, विभिन्न खेलकुद क्रियाकलापमा सहभागी गराउने,

उनीहरूको साथी र परिवारलाई भेट्ने, योजनाहरू बनाउन सहयोग गर्ने गर्नुपर्दछ । बालबालिका साथीहरूसँग बाहिरजाँदा कहाँ गएका छन् कतिबेला आउँछन् सधैं थाहा पाउने नियम वा व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

दैनिक कार्यमा सहभागिता: बालबालिकालाई दैनिक कार्यमा सहभागी गराउन घरमा गरिने दैनिक कार्यहरूमध्ये कुनै एउटाको जिम्मा दिने जस्तै बिरुवामा पानी हाल्ने, घरमा जनावर पालेको भए त्यसलाई खाना खान दिने आदि र ती कार्य राम्ररी गरेकोमा प्रशंसा गर्ने गर्नुपर्दछ । कुनैकुनै दिनमा आफूले पनि सघाउने गर्नुपर्दछ । यसले कामको जिम्मेवारी लिने र अरूलाई पनि सघाउने बानीको विकास हुन्छ ।

विशेष कार्यहरूमा सहभागिता: बालबालिकालाई घरमा हुन गइरहेका विशेष क्रियाकलापहरू जन्मदिन पूजा, चाडबाड, भेटघाट आदिमा कुनै निश्चित जिम्मेवारी दिनुपर्छ । सोअनुसारको जिम्मेवारी पूरा गर्न सहयोग पनि गर्नुपर्छ । जसले गर्दा बालबालिकाले परिवारको संस्कृति बुझ्ने, पालन गर्ने, जिम्मेवारी लिने बानीको विकास हुन्छ ।

क्षमता पहिचान/सहयोग: प्रसिद्ध मनोवैज्ञानिक एरिक एरिकसनका अनुसार यो उमेरमा बालबालिकामा विभिन्न बहुल क्षमताहरू देखापर्छन् । यदि यी क्षमताहरूलाई उजागर गर्न सकिएको खण्डमा उनीहरूले आफूमा आत्मविश्वास विकास गर्ने, आत्मनिर्भर हुनसक्ने विश्वास गर्छन् । तर क्षमताहरूको विकास गर्न नपाएको खण्डमा आफूलाई कमजोर अरूभन्दा नजान्ने महसुस गर्छन् । क्षमता विकासले उनीहरूको पढाइ लेखाइलाई समेत सहयोग गर्छ, भन्ने तथ्य प्रस्तुत गरेका छन् । त्यसैले यो उमेरमा अभिभावकले बालबालिकाको यस्ता क्षमताहरूलाई बढाउन सहयोग, उत्प्रेरणा र अवसर दिनुपर्छ ।

दुर्घटनाहरूबाट बचावट: यो उमेरका बालबालिकामा प्रशस्त जोसजाँगर हुने र साथीहरूलाई विश्वास गर्ने हुनाले समूहमा आँटिला योजनाहरू बनाउँछन् । कुनैबेला यस्ता आँटहरूले दुर्घटनामा पर्नसक्ने पनि हुनसक्छ । अभिभावकले बालबालिकाको प्रत्येक दिन कहाँ जाँदैछन् थाहापाउनुपर्छ । यसको निम्ति दैनिक कुराकानीको समयमा उनीहरूको योजना थाहा पाउन सकिन्छ र यसैबेला ती क्रियाकलापहरूबाट हुनसक्ने सम्भाव्य दुर्घटनाहरूबारे सचेत गर्नुपर्छ ।

सुरक्षा र बचावट: बालबालिकालाई भगडा हुने अपराधिक क्रियाकलाप हुने स्थान वा क्षेत्रमा राख्नु हुँदैन । अपराधिक गतिविधि, चोरी, लागुपदार्थ दुर्यसन, दुर्यसनीहरू पहिचान गर्ने र उनीहरूबाट बच्न ठुलालाई बताउने वा प्रहरीमा खबर गर्ने तरिकाहरू सिकाउने गर्नुपर्दछ ।

- ६ देखि ८ वर्षको बालबालिकाको विकासात्मक अवस्था पहिलेभन्दा धेरै फरक हुन्छ र उनीहरूको आवश्यकताहरू पनि फरक हुँदै जान्छ । त्यसैले अभिभावकहरूले बालबालिकाको यस्तो विकासात्मक अवस्था बुझेर सोअनुरूपका आवश्यकताहरूको सम्बोधन गर्नुपर्दछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाबाट खेल्दै सिक्दै विद्यालय प्रवेश गरेका बालबालिकाका लागि बालमैत्री विद्यालयले समायोजन हुन सहज पाछ ।
- आधारभूत तह (कक्षा १-३)को उद्देश्य बालबालिकालाई आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान तथा सिप र जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हो ।
- नेपालमा भएका विभिन्न अनुसन्धानले बालबालिकाको सिकाइ स्तर कमजोर भएको देखाउँछ । विशेष गरी कक्षा ३ सम्ममा सिकिसक्नुपर्ने नेपाली भाषा, धेरै बालबालिकाले सिक्न सकिरहेका छैनन् । बालबालिकाले आफूले बुझ्ने भाषामा बलियो साक्षरता विकास गर्दा अन्य विषयको सिकाइ पनि सहज हुन्छ ।
- विद्यालयमा समायोजनको लागि अभिभावकले विभिन्न क्रियाकलापहरू गरेर बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास तथा सिकाइलाई सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

खण्ड-ख सहजीकरण निर्देशिका

उद्देश्य: अभिभावकहरूले ६ देखि ८ वर्षका बालबालिकाको आवश्यकता पहिचान गरी सर्वाङ्गीण विकास तथा सिकाइलाई सुनिश्चित गर्ने कोसिस गर्ने छन् ।

सहजकर्ताले अगाडिको पाठमा के सिकेका थियौं र सो ज्ञान सिकले आफू र घर परिवारमा के के परिवर्तन गर्नुभयो भनी छलफल गर्दै पुनरावलोकन गर्नुहोस् ।

स स्थानीय ज्ञान तथा सकारात्मक चलन

सहजकर्ताले आजको विषयको छोटो परिचय दिएपछि अभिभावकहरूसँग निम्नानुसार प्रश्न गरी छलफल गर्नुहोस् । अभिभावकका उत्तरहरूलाई सकारात्मक तरिकाले स्वीकार गर्नुहोस् । सहभागीले बोलेपछि ताली बजाउने, आँखा जुधाएर, हँसिलो मुख लगाएर उनीहरूको बोलीलाई सही थाप्ने गर्नुहोस् । साथै छलफलमा आफूले जानेका स्थानीय कुराहरू पनि थप्दै जानुहोस् ।

हाम्रा बालबालिकाले विद्यालय जान थालेपछि के कस्ता कुराहरू सिक्छन्/सिकेका छन् ? हामी बालबालिकालाई कसरी सहयोग गर्छौं वा गरिरहेका छौं ?

स समस्याको विश्लेषण

क्रियाकलाप

सहभागीहरूलाई तीन वा चार समूहमा बाँड्नुहोस् । ६ देखि ८ वर्षका बालबालिकाको सिकाइमा अभिभावकले के कस्तो सहयोग गर्न सक्छन् वा गरिरहेका छन् ? छलफल गर्न लगाउनुहोस् । सहजकर्ताले अध्ययन सामग्रीको आधारमा समूह कार्यमा सहयोग गरिदिनुहोस् । तर, सकेसम्म सहभागीको विचारलाई प्राथमिकता दिनुहोस् । छलफलपछि समूहगत रूपमा प्रस्तुत गराउनुहोस् । समूहगत प्रस्तुतिपछि छुटेका कुरालाई समेटेर निष्कर्षमा पुऱ्याउनुहोस् ।

स सन्देश

सहजकर्ताले “आज हाम्रो नानी/बाबुले के भनिरहेका छन् ? सुन्नुहोस् त” भनेर सबैलाई शान्त हुन अनुरोध गर्नुहोस् । बालसन्देशलाई सबैले सुन्ने गरी पढ्नुहोस् वा पढ्न सक्ने अभिभावकलाई पढ्न दिनुहोस् :

बालसन्देश: मलाई घरमा सिक्न सहयोग गरिदिनु भए मात्रै मेरो पढाइलेखाइ पनि राम्रो हुँदै जान्छ ।

सहभागीहरूलाई भएका कार्यको सङ्ख्या (कम्तीमा ३ समूह) अनुसार समूह विभाजन गरेर चित्र अवलोकन गराउनुहोस् । चित्रमा “के के देख्नुभयो ?” समूहगत रूपमा छलफल गरी भन्त लगाउनुहोस् ।

समूहगत छलफलमा छुटेका र अध्ययन सामग्रीमा भएको बालमैत्री विद्यालय र सिकाइका सम्बन्धमा थप स्पष्ट पारिदिनुहोस् । आवश्यक परे स्थानीय भाषामा समेत स्पष्ट गरिदिनुहोस् । अभिभावकलाई आफूले जानेका तथ्यहरू पनि बताउन दिनुहोस् ।

यो चरणको अन्तमा निम्न मुख्य सन्देश पढेर सुनाउनुहोस् :

- ६ देखि ८ वर्षको बालबालिकाको विकासात्मक अवस्था पहिलेभन्दा धेरै फरक हुन्छ र उनीहरूको आवश्यकताहरू पनि फरक हुँदै जान्छ । त्यसैले अभिभावकहरूले बालबालिकाको यस्तो विकासात्मक अवस्था बुझेर सोअनुरूपका आवश्यकताहरूको सम्बोधन गर्नुपर्दछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाबाट खल्दै सिकदै विद्यालय प्रवेश गरेका बालबालिकाका लागि बालमैत्री विद्यालयले समायोजन हुन सहज पाउँछ ।
- आधारभूत तह (कक्षा १-३)को उद्देश्य बालबालिकालाई आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान तथा सिप र जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाईसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हो ।
- नेपालमा भएका विभिन्न अनुसन्धानले बालबालिकाको सिकाइ स्तर कमजोर भएको देखाउँछ । विशेष गरी कक्षा ३ सम्ममा सिकिसक्नुपर्ने नेपाली भाषा, धेरै बालबालिकाले सिक्न सकिरहेका छैनन् । बालबालिकाले आफूले बुझ्ने भाषामा बलियो साक्षरता विकास गर्दा अन्य विषयको सिकाइ पनि सहज हुन्छ ।
- विद्यालयमा समायोजनको लागि अभिभावकले विभिन्न क्रियाकलापहरू गरेर बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास तथा सिकाइलाई सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

स सङ्कल्प

अभिभावकलाई आज सिकेका सिपहरू कसरी प्रयोगमा ल्याउनुहुन्छ सोध्नुहोस् । निम्न उदाहरणहरू आफूले पढेर अभिभावकलाई सुनाउनुहोस् र सहमति पनि प्राप्त गर्नुहोस् ।

म आजैदेखि यो उमेरका बालबालिकाको पढाइलेखाइको बारेमा चासो लिन्छु ।

म आजैदेखि नजिकैका विद्यालय बालमैत्री छन् कि छैनन् हेर्छु ।

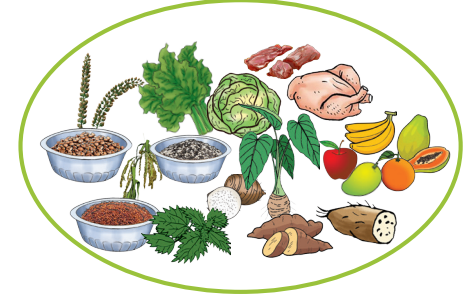
म आजैदेखि बालबालिकालाई घरमा अलगगै सिकाइ क्षेत्र बनाइदिन्छु ।

स समीक्षा

कुनै सहभागीलाई स्वस्फूर्त रूपमा अगाडि आउन लगाउनुहोस् र आज सिकेका कुराबारे १ मिनेट बोल्न लगाउनुहोस् । अरू कसैलाई केही थप गर्न मन लागेमा अवसर दिनुहोस् तथा छुटेका कुरालाई आफूले पनि सम्झाइदिनुहोस् ।

मलाई घरमा सिक्न सहयोग गरिदिनु भए मात्रै
मेरो पढाइलेखाइ पनि राम्रो हुँदै जान्छ ।

(३२) बालमैत्री विद्यालय र सिकाइ

उद्देश्य: अभिभावकहरूले ६ देखि ८ वर्षका बालबालिकाको आवश्यकता पहिचान गरी सर्वाङ्गीण विकास तथा सिकाइलाई सुनिश्चित गर्ने कोसिस गर्ने छन् ।

स स्थानीय ज्ञान तथा सकारात्मक चलन

अभिभावकहरूसँग निम्नानुसार प्रश्न गरी छलफल गर्नुहोस् :

हाम्रा बालबालिकाले विद्यालय जान थालेपछि के कस्ता कुराहरू सिक्छन्/सिकेका छन् ? हामी बालबालिकालाई कसरी सहयोग गर्छौं वा गरिरहेका छौं ?

स समस्या विश्लेषण

क्रियाकलाप

सहभागीहरूलाई तीन वा चार समूहमा बाँड्नुहोस् । अब ६ देखि ८ वर्षका बालबालिकाको सिकाइमा अभिभावकले के कस्तो सहयोग गरिदिनसक्छ छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।

स सन्देश

माथिका छलफलमा छुटेका र अध्ययन सामग्रीमा भएको बालमैत्री विद्यालय र सिकाइबारे सहभागीहरूलाई थप स्पष्ट गरिदिनुहोस् ।

यसपछि सहभागीहरूलाई चित्रकार्ड अवलोकन गराउनुहोस् र चित्रमा “के के देख्नु भयो ?” भन्ने लगाउनुहोस् र छलफल गर्नुहोस् ।

निम्न मुख्य सन्देशहरू पढेर सुनाउनुहोस् :

- ६ देखि ८ वर्षको बालबालिकाको विकासात्मक अवस्था पहिलेभन्दा धेरै फरक हुन्छ र उनीहरूको आवश्यकताहरू पनि फरक हुँदै जान्छ । त्यसैले अभिभावकहरूले बालबालिकाको यस्तो विकासात्मक अवस्था बुझेर सोअनुरूपका आवश्यकताहरूको सम्बोधन गर्नुपर्दछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाबाट खेल्दै सिकदै विद्यालय प्रवेश गरेका बालबालिकाका लागि बालमैत्री विद्यालयले समायोजन हुन सहज पार्छ ।
- आधारभूत तह (कक्षा १-३)को उद्देश्य बालबालिकालाई आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान तथा सिप र जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हो ।
- नेपालमा भएका विभिन्न अनुसन्धानले बालबालिकाको सिकाइ स्तर कमजोर भएको देखाउँछ । विशेष गरी कक्षा ३ सम्ममा सिकिसक्नुपर्ने नेपाली भाषा, धेरै बालबालिकाले सिक्न सकिरहेका छैनन् । बालबालिकाले आफूले बुझ्ने भाषामा बलियो साक्षरता विकास गर्दा अन्य विषयको सिकाइ पनि सहज हुन्छ ।
- विद्यालयमा समायोजनको लागि अभिभावकले विभिन्न क्रियाकलापहरू गरेर बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास तथा सिकाइलाई सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

स सङ्कल्प

अभिभावकलाई आज सिकेका सिपहरू कसरी प्रयोगमा ल्याउनुहुन्छ ? सोध्नुहोस् ।

स समीक्षा

कुनै सहभागीलाई स्वस्फूर्त रूपमा अगाडि आउन लगाउनुहोस् र आज सिकेका कुराबारे १ मिनेट बोल्न लगाउनुहोस् ।